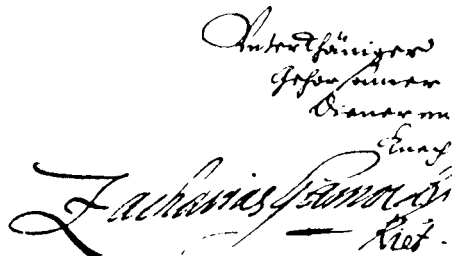

Ярослав ДАШКЕВИЧ (Львів)

Захарій Гамоцький – вірменин з України, дворянин у Швеції та його зустрічі з Богданом Хмельницьким (1655 р.)

Історія шведсько-українських політичних зв'язків та військової співпраці в часах гетьмана Богдана Хмельницького вивчена непогано. Відповідна література налічує десятки статей, розділів монографій про гетьмана, опубліковано чимало документів¹. Також дипломатичну історію цього періоду досліджувало багато істориків, а дипломатам цих часів присвячена спеціальна література. Зокрема висвітлювали діяльність таких постатей як, наприклад, шведські послы Олександр-Юрій Торкват (Франгепан), Готард Веллінг, київський підкоморій Юрій Немирич (у ролі шведського посла), шведський, пізніше український дипломат Данило Грек (Калугер, тобто монах, Олівенберг). Якось повз увагу істориків промайнув дипломатичний агент шведського короля Карла X Густава Захарій Гамоцький (його автограф з документа 1661 р. див.: мал. 1)², який у 1655 р. відіграв важливу роль – він був носієм умов, які ставив король перед гетьманом, а, з іншого боку, доводив до короля вимоги, що їх висував гетьман, ідучи на військову співпрацю з шведською стороною. Життя і діяльність Гамоцького не зводилися до епізодів 1655 р. – він був у курсі контактів Швеція-Туреччина, а як знавець тюркських мов намагався сприяти наверненню турків на християнство, що посередньо було пов'язано також з українськими проблемами.

Shwedzkaen Aug 15 1661.
Anno 1661.

Andreas Torquatus
Diplomat
Zacharias Gamoctsky
1661

Ми робимо першу більшу спробу³ зібрати відомості про Захарія Гамоцького в єдиному нарисі, використовуючи для цього історичні джерела опубліковані та окремі архівні неопубліковані, а також згадки про такі джерела. Крім цього, літературу, зокрема шведською мовою, іконографію тощо.

* * *

Сам Захарій Гамоцький подавав у Швеції як місце свого народження фантазійну місцевість Ріслова (Rislova, Risslova) на Поділлі, де його батьки нібито мали родовий маєток⁴. Таке місце народження, а також дату народження 26 квітня 1620 р. (невідомо якого стилю) дає епітафія в церкві св. Клари в Стокгольмі⁵. Ці ж дані подав він коли йому, нібито польському шляхтичеві (для цього була потрібна згадка про маєток на Поділлі), присвоїли 1668 р. звання шведського дворянина. Тоді до прізвища Гамоцький (вже зміненого на Гамоїський) він додав ще “з Ріслови і Орбі”⁶ (про цю шведську нобілітацію див. далі). Таких чи подібних за назвою місцевостей на Поділлі в першій половині XVII ст. не було, принаймні їх не довелося знайти в різних тогочасних реєстрах, їх немає також на картах України Г. Левассера де Боплана з середини XVII ст.⁷

У Львові ж, куди Гамоцький потрапив у 1655 р. як дипломатичний агент короля Карла X Густава, розповідали іншу, мабуть правдивішу, біографію Гамоцького. В щоденнику облоги Львова козаками львівський райця Самуїл Кушевич (було кілька копій щоденника, одна з них у редакції Яна Божецького, який, можливо, писав під диктат Кушевича), що Гамоцький – вірменин, народився у Львові, а ще малим хлопцем під час першої шведсько-польської війни потрапив до шведського полону в Пруссії і вже залишився в Швеції⁸. У Львові, треба думати, знали про його походження – з іншого ж боку прізвище Гамоцький серед львівських вірменів поширеним не було. Перша шведсько-польська війна проходила в 1626-1629 рр., отже десь тоді він опинився у Швеції. Вірменське походження Гамоцького не підлягає сумніву: про нього як вірменина свідчив 1657 р. дипломат на українській службі Данило Калугер, що бачився з ним у таборі Богдана Хмельницького під Львовом у жовтні (ст. ст.) 1655 р.⁹ Вже у зрілому віці Гамоцький заснував у Швеції мануфактуру для виготовлення сап’яну, виробництва типово вірменського. Та й портрет його натякає на вірменський антропологічний тип. А те, що він знав тюркські мови (вірмени і на Поділлі, й у Львові користувалися розмовною мовою т. зв. вірменокипчацькою, тобто, по суті, ранньою кримсько-татарською, яку вони перетворили на актову і літературну з вірменською графікою) також посередньо говорить про його вірменське походження.

1653 р. Гамоцький одружився з Євою Рішар де ля Шаппель (Eva Richard de la Charpell), донькою французького дворянина гугенота, шведського підполковника, Адама, який емігрував до Швеції 1611 р. і почав тут свою військову кар’єру, а в 1653 р. був натуралізований¹⁰. Гамоцький мабуть уже

тоді відігравав певну роль на королівському дворі – збереглося його запрошення на весілля, скероване до видатного шведського політичного діяча ріксканцлера Акселя Уксеншерни (Oxenstierna)¹¹. Очевидно, Гамоцький був уже тоді протестантом.

* * *

Нічого дивного, що коли почалася нова шведсько-польська війна 1655р. він був на послугах короля Карла X Густава і користувався його довірою. Як вірменина з України, що володів мовами, саме його використали як дипломатичного агента (у Львові його вважали послом; Б. Хмельницький називав його інтернунцієм), посланого з-під Кракова до Львова до гетьмана Богдана Хмельницького. Козаки облягали це місто від 26 вересня (н. ст.) до 8 листопада (н. ст.) 1655 р.¹² разом з московськими допоміжними військами. Характерно, що безпосереднім поштовхом до походу на Львів стало посольство шведського короля – О. Ю. Торкват привіз під Кам'янець-Подільський листа від Карла X Густава, мабуть з липня 1655 р. (докладний текст листа невідомий), в якому він наполягав на поході гетьмана на захід. 3 вересня (н. ст.) Хмельницький відмовився від облоги Кам'янця-Подільського. В його таборі тоді дійшло до попереднього обговорення шведсько-української конвенції¹³ й гетьман вирушив у напрямі Львова.

Треба думати, що з походу на Львів або вже недалеко Львова пішов козацький гонець до Карла X Густава, який зреагував на це листом до Хмельницького з 22 вересня (н. ст., тобто 18 вересня ст. ст. – так датований в Казимірі недалеко Кракова, який Карл X Густав облягав). Листа до гетьмана привіз Гамоцький ввечері 16 жовтня (н. ст.) – до табору у Львові біля собору св. Юра. Гамоцький разом з посланцем від колишнього польського коронного підканцлера Єроніма Радзейовського, що був на шведському боці, добивався до Львова три тижні, мабуть через воєнні перипетії¹⁴. (Для порівняння можна згадати, що в цей час Раздейовський тричі писав до Хмельницького, але перших двох його гінців убили польські шляхтичі біля Люблина)¹⁵.

Хмельницький прийняв Гамоцького, який передав йому листа шведського короля¹⁶. Про це знав дипломат на українській службі Данило Калугер, що тоді також був у таборі Хмельницького під Львовом. Данило свідчив: “У цей час, коли пан гетьман (Самрі-Дустор) був у Львові 1655 року (у тексті помилково 1656 р. – *Я. Д.*), найясніший король Швеції передав листа до Гетьмана через одного вірменина Захарія Гамоцького (Gamasky)”¹⁷. Гамоцький був під Львовом до відходу козацьких військ 8 листопада (н. ст.). Він знав про захоплення Кракова шведами 17 жовтня і спостерігав переговори Хмельницького та його полковників з представниками міста, що добивалися зняття облоги та визначення суми окупу, бачив наступ на місто 18 жовтня, передачу окупу 27 жовтня. Очевидно, знав також про захоплення Люблина

московськими військами (ця вістка прийшла до Львова 29 жовтня)¹⁸. Мусів знати й про якогось ближче невідомого гінця від шведського короля, який прибув до гетьмана 19 жовтня (н. ст.). Хмельницький написав після цього до львів'ян, що Краків піддався Карлові X Густавові¹⁹ (в оригіналі лист без дати, але цього листа приніс до Львова – як подає вірменський за походженням хроніст Тома Йосефович (Tomasz Józefowicz) – львівський вірменин старший Криштоф Захнович саме 19 жовтня²⁰). Захнович заявив при цій нагоді у Львові, що “Хмельницький уклав з шведським королем Каролом Густавом союз, що він (Карл X Густав. – *Я. Д.*) як переможець прожене Казимира, польського короля, з королівства та йому, Хмельницькому, відступить Руське князівство, яке йому належить правом війни”²¹. (Такої вістки немає в опублікованому тексті щоденника).

1 листопада Хмельницький вже знав про наступ татарів на українські землі – ханом був Могаммед Гірей, який неприхильно, а навіть вороже – на відміну від свого попередника Іслам Гірея – ставився до козаків. Вже тоді в гетьмана визрівала думка, що треба припинити облогу Львова і повертатися на схід. 4 листопада Хмельницький “прикликав ... до себе шведського посла та учасників переговорів і при них заявив цьому ж послові, щоб шведський король та його озброєне військо не входили до Руської землі – посол від імені свого короля це обіцяв”²². Така публічна заява в присутності багатьох осіб виглядає радше на демонстрацію, яка мала приховати справжні плани гетьмана. Справа ускладнюється тим, що текст листа Карла X Густава, наскільки знаємо, не публікувався²³. В листі шведський король, відомо, повідомляв про власні воєнні досягнення і просив Хмельницького дотримуватися своїх намірів і зв'язуватися з шведськими генералами. Правда, відповідь гетьмана нам відома. Вона датована 8 листопада, днем відходу Хмельницького з-під Львова. В ній найважливіша таємна частина, суть українсько-шведських переговорів у листі не розкривається. Гамоцький, отримавши відправу від гетьмана 8 листопада, названий у листі “інтернунцієм вашої священної королівської величності”, засекречену частину мав доповісти усно: інтернунцієві “доручили донести вашій священній королівській величності про деякі справи на словах”²⁴. У “відкритій” частині листа говорилося лише про необхідність продовжувати українсько-шведські переговори і що гетьман чекає нового шведського посла.

Польський історик Лаврентій-Іван Рудацький (1617-1690(?)), сучасник подій, який, крім цього, мав доступ до архівних матеріалів найвищого рівня, твердив, що “Хмельницький запропонував Карлові Густаву допомогу з 40000 найкращого війська, аби лише до кінця поконати Польщу, на якій руїнах мала б постати могутність Русі, що захопила б під своє панування Польщу”²⁵. Після цього абзацу, що має заголовок “Поради його (Хмельницького. – *Я. Д.*) дані шведському королеві”, Рудацький подав тексти листів імператора Фердинанда

з 16 листопада 1655 р., отже виходить, що Гамоцькому раніше 8 листопада або й 8 листопада говорив про це Хмельницький, а Гамоцький до 16 листопада передав слова гетьмана шведському королеві у Варшаві. За Рудавським пішли (відносно допомоги Хмельницького Карлу X Густавові) Кубаля і Грушевський. Джерела відомостей Рудавського невідомі (чиєсь донесення (?), нотатка (?), може лист губернатора Львова генерала артилерії Криштофа Гродзіцького до польського короля з 18 листопада²⁶), але вони підходять до обставин.

З Гамоцьким під Львовом, як вже згадувалося, зустрічався інший – вже український (у даному разі) дипломат Данило Калугер, який отримав від Хмельницького інструкцію для ведення переговорів з Карлом X Густавом. Кубаля вважав, що саме ця інструкція, а не лист з 8 листопада, є відповіддю на листа Карла X Густава, який Гамоцький передав гетьманові²⁷. Та інструкція, датована жовтнем старого стилю, тобто періодом від 10 жовтня до 9 листопада нового стилю, і лист з 8 листопада один одному не протирічать і були насправді окремими різними документами, зміст яких не дублюється. Інструкція є безсумнівно автентичною, хоча Крип'якевич з невідомих мотивів оголосив її фальсифікатом²⁸. Текст інструкції італійською мовою (переклад Данила), підписаний по-грецьки Δανιήλ ὀββας γρέκος ἀποχρισάριος (аббат Данило Грек, посол)²⁹. В інструкції згадується ще один епізод, у якому Гамоцький мусів брати участь, а саме присяга гетьмана, що він дотримуватиметься своїх зобов'язань перед шведським королем. Церемонія відбулася в присутності Данила (*confirmatà del guiramente fatto in presenza del s-o Daniel abbate Greco nostro natio*)³⁰. Згідно з дипломатичними звичаями того часу, така присяга – у випадку, якщо володарі двох сторін не зустрічалися особисто – замінювала підпис на союзному договорі (як відомо, Карл X Густав такої присяги не склав). Данило чекав на шведського короля у Варшаві вже 29/30 жовтня (н. ст.) – король ще не прибув. Зустріч відбулася 2 листопада і тоді Данило вручив йому інструкцію. Отже, Данило виїхав з-під Львова ще до відходу козаків. Гамоцький зустрічався з Карлом X Густавом пізніше від Данила, передав королеві листа від Хмельницького і те, що передбачалося сказати усно.

* * *

Після вдалого завершення місії Захарія Гамоцького до гетьмана Богдана Хмельницького його авторитет як дипломатичного агента помітно виріс. У 1655 р. до шведського короля прорвався турецький посол, відомий дипломат Мустафа Ага. Карл X Густав тримав його біля себе досить довго, кілька місяців – через воєнні події – і лише 26 червня 1656 р., під час перебування в Пруссії, відпустив назад до Туреччини. Мустафа Ага повіз листи до султана, великого візира і муфті. В листах шведський король повідомляв, що польський король Ян Казимир не дотримав слова, підступно напав на шведів, підбурих проти них татар. Карл X Густав просив султана Мугаммеда IV, щоб він заборонив

татарам нападати на шведів (отже ці листи стосувалися посередньо також становища в Україні). Для пошту Мустафі Азі дали рйтмайстера (лат. *furmas graefectus*, нім. *Rittmeister*) З. Гамоцького, що мав супроводити турецького посла до Трансільванії. Але по дорозі, у т. зв. Цісарській Угорщині, за наказом угорсько-чеського короля, пізніше імператора Леопольда I посольство захопили поляки і всіх ув'язнили в Любовлі на Закарпатті (тепер – Словаччина). Листи Карла X Густава відібрали і передали польському великому коронному гетьманові Юрієві Севастіанові Любомірському³¹.

Донесення шведських дипломатів Гайнріха Целестина фон Штернбаха (посла до трансільванського князя Юрія II Ракоці) та Готарда Веллінга (пізніше шведського посла до Богдана Хмельницького) з Білгороду (*Weissenburg*) над Дністром докидають кілька подробиць до цієї справи. Поляки в Любовлі хотіли звільнити турецького посла разом з його людьми, але Мустафа Ага заявив, що він поїде далі лише тоді, коли одночасно звільнять шведський почет³². Про це шведи повідомили також Стамбул. Посольство Мустафи Аги³³ перебувало під вартою чотири роки. Разом з ним був і Гамоцький.

Гамоцький повернувся до Швеції розбитим і хворим. За матеріальною допомогою він звертався до різних інстанцій – його прохання збереглися в архівах³⁴. У всякому разі, з його дипломатичною кар'єрою було покінчено. Він повернувся на військову службу та зайнявся підприємництвом, традиційно вірменським та, одночасно, екзотичним для Швеції, а саме – виробництвом сап'яну з козячої шкіри.

Підполковник (*öfverstlöjtnant*) Захарій Гамоїський – вже зі зміненим прізвищем – отримав 8 жовтня 1663 р. королівський привілей на виробництво сап'яну. Це був у Швеції перший привілей такого роду. Він відбув кілька подорожей, між іншим, до Варшави, шукаючи відповідних ремісників. Завербував перського вірменина Кіркора (він же Георг Стефан), ще іншого вірменина Йоганна Вартовича (мабуть Вартановича) та купця Йоганна з Бремена. Для своєї майстерні він отримав землю на невеликому острові Горнсвікені (*Hornsviken*) напроти Орсти (*Årsta*). Однак протягом трьох років, на які був виданий привілей, йому мабуть там не вдалося розпочати виробництво. Пізніше він пустив у рух свою мануфактуру в Кунгсгольмі (*Kungsholm*)³⁵.

11 вересня 1668 р., як натуралізований у Швеції, отримав дворянство та його вписали до шведського Дому лицарів. Можна думати, що діяв він не дуже легально: оголосив себе польським шляхтичем і доводив це відповідними паперами. Заявив, як згадувалося вище, що народився в родовому маєтку Ріслова на Поділлі. В зв'язку з шведською нобілітацією він прийняв довге аристократичне прізвище Гамоїський з Ріслови і Орбі (*Rislova och Årby*)³⁶. Затвердили його герб (як “стародавній польський”) справді таки на степову

Gamoiski.

Urg. polsk adel. Nat.
dipl. 11. 9. 1668. f.

2

тематику, що немов би підтверджувала його подільське походження. На щиті перехрещені дві червоні стріли вістрями вниз, їх перекриває en face “польська” шабля в піхві, над нею золота восьмипроменева зірка, а знизу – срібний серп місяця. В наверхші шолом, на якому червоний рак з розпростертими клешнями. Щит декоровано ззовні зеленим листям (мал. 2)³⁷.

У травні-червні 1671 р. перебував у Варшаві, де виступив (мабуть намагаючись дістатися до короля Михайла Корибута Вишневецького) з певними політичними проектами та просив доручити йому якісь дипломатичні місії. Про це писав довголітній секретар папської нунціатури у Варшаві Людовик А. Фантоне до кардинала Віргінія

Орсіні, що був протектором римо-католицької церкви для Польщі й Португалії та співпротектором для Франції. Гамойський, неспокійний і дивакуватий, не справив доброго враження на Фантоне, який перестав його підтримувати³⁸. Ця справа вимагає дальшого дослідження на підставі листування, що зберігається в Римі.

Незабаром Гамойський повертається до Швеції і бере участь у коронаційних урочистостях з нагоди вступу на престол нового короля Карла XI Густава. Врочистості відбувалися в Стокгольмі 18 грудня 1672 р. під назвою

Magister Stabuli Polonorum Dn. Gamotzchi, locum tenens Chilarcha

3

“Велика карусель”. Гамойський виступив на чолі польських кіннотників як їхній конюший (лат. *magister stabuli Polonorum*, нім. *der Pohlen Stallmeister*) в ранзі підполковника (лат. *chiliarcha*, нім. *Oberst-Lieutenant*). Його загін виконав тоді третю кадрили³⁹. У виданих з цієї нагоди альбомах (латинською та німецькою мовами) збереглася тогочасна гравюра, на якій зображений Гамойський на чолі свого загону (мал. 3). Портрет Гамойського на коні, аналогічний зображенню на гравюрі, є (чи, принаймні був) у Стокгольмському музеї⁴⁰.

Для Гамойського не були чужими певні інтелектуальні зацікавлення. В Стокгольмі він познайомився з відомим протестантським проповідником, ректором німецької школи (у 1671-1674 рр.) Йоганном Гербнієм. 1673 р. Гербнієм записав у своєму катехизисі, призначеному для навернення турків на протестантизм, уявну розмову з турком на тему християнства. Ці тексти написав Гамойський, якого Гербнієм величав конюшим шведського короля і трибуном (*strenuus S. R. M-tis Sueciae tribunus*)⁴¹. Ці тексти – важливе лінгвістичне джерело⁴². Не виключено, що під впливом розповідей Гамойського про Україну в Гербнію виникло зацікавлення до Києва, до Києво-Печерського монастиря, до Дніпрових порогів – їх описав він у своїх книгах “*Religiosae Kijoviensis scrupae*” (Єна, 1675) та “*De admirandis mundi cataractis*” (Амстердам, 1678).

Гамойському не таланило з його мануфактурою. У серпні 1678 р. проти нього почався судовий процес – подав його до суду інший виробник сап’яну Бертіль Крегер (Kröger). Процес Гамойський програв 24 травня 1679 р. Програна справа вплинула на нього фатально – в цей же день він помер у відносно не старому віці (59 років)⁴³.

Старший син Гамойського Карл-Філіп (1661-1676) помер молодо, його поховали також у церкві св. Клари. Другий син Густав був капітаном шведської армії. Можливо, ще був третій син невідомого імені авантюрної вдачі⁴⁴. Рід Гамоцьких (Гамойських) вимер ще у XVII ст. Доля вірменина з України Захарія Гамоцького, що став шведським дипломатом і військовим, у дивний спосіб переплелася з діяльністю гетьмана Богдана Хмельницького та відіграла певну роль у шведсько-українських стосунках середини XVII ст.⁴⁵

Примітки:

¹ При цій нагоді пригадаю деякі призабуті або маловідомі праці українських авторів: *Заклинський К.* Зношення козаків з шведами і князем Юрієм Ракочим II // *Справоздання дирекції ц. к. гімназії академічної у Львові за рік шкільний 1882/3.* – Львів, 1883. – С. I-XXXI; *Феденко П.* З дипломатичної діяльності Данила Грека (Причинок до зносин Б. Хмельницького зі шведами) // *Науковий збірник Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова.* – Прага, 1928. – Т. 1. – С. 441-468; *Kentrschynskyj B.* Till den Karolinska Ukraina politikens förhistoria // *Karolinska Förbundets årsbok.* – Stockholm, 1956. – S. 7-140; *idem.*

Östeuropeiska statssystemet under Karl X Gustavs tronföljartid // *ibid.* – 1964. – S. 7-108; *idem.* Rebelldiplomati och vasallaktism i Östeuropa vid 1600-talets mitt // *ibid.* – 1965. – S. 10-133; *idem.* Ukrainska revolutionen och Rysslands angrepp mot Sverige 1656 // *ibid.* – 1966. – S. 7-86 (про облогу Львова 1655 р. на с. 46-48); *Коваленко Г. М.* Из истории шведско-украинских отношений середины XVII в. // Вопросы Европейского севера. – Петрозаводск, 1979. – С. 144-149 (з бібліографією новіших для того часу праць); *Федорук Я.* Російська та українська дипломатія у середині XVII століття // Український археографічний щорічник. – Київ, Нью-Йорк, 2002. – Вип. 7. – С. 463-464 (рец. на: *Далґрен С.* Швеция и страны Восточной Европы в пятидесятые годы XVII в. историография и источники // Русская и украинская дипломатия в Евразии. 50-е годы XVII в. – Москва, 2000. – С. 81-91).

² Гамоцький сам підписувався в 1661 р. Zacharias Gamocki (згідно з автографом, що зберігається в: Державний архів у Стокгольмі. – Збірка Biographica. – Літера “G”; див. мал. 1). У документах і літературі вживалися численні варіанти прізвища: Gammoiski, Gamoiski, Gamoiscius (всі – про події 1656 р.), Gamasky (1657 р.), Gamoisky (1663 р.), Gamoiski (1668 р.), Kamocki (1671 р.), Gamotzchi (1673 р.), Gamocky (1673 р.), Gamoski (1679 р.), Gamotski (після 1679 р.).

³ Раніше були тези про діяльність Гамоцького, див.: *Дашкевич Я. Р.* Армяно-шведские контакты в XVII в. // XI Всесоюзная конференция по изучению истории, экономики, литературы и языка Скандинавских стран и Финляндии [Архангельск, 9-17 сентября 1989 г.]. – Москва, 1989. – [Т.] 1. – С. 49-50. Коротка біографічна довідка про Гамоцького див.: *Zajaczkowski A.* Gamocki // *Polski slownik biograficzny.* – Kraków, 1948-1958. – Т. 7. – С. 263.

⁴ *Schlegel B., Klingspor C. A.* Svenska adelns ättar-taflor. – Stockholm, 1875. – S. 82.

⁵ *Nordberg J. A.* S[anctae] Clarae Minne eller berättelse om det bamla S. Clarae kloster så wäl som dennu warande kyrkan med alla des tilhörigheter; jämwäl om S. Olofs capell som derunder lyder. – Stockholm, 1727. – S. 132; *Curman S., Roosval J.* Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Stockholms kyrkor. – Stockholm, 1928. – В. 6, Н. 1 (Klara kyrka). – S. 286.

⁶ *Schlegel B., Klingspor C. A.* Svenska adelns... – S. 82.

⁷ *Вавричин М., Голько О.* Спеціальний і докладний план України з належними до неї воеводствами, округами і провінціями для загального добра зроблений Гійомом Левассером де Бопланом... [Покажчик]. – Київ, Львів, 2000.

⁸ [*Kuszewicz S. K.*] Oblezenia drugiego miasta Lwowa od woysk kozackich i moskiewskich в року 1655 fragmentum przez Iana Bozeckiego в collegium Oycow Iezuitow lwowskich studenta spisane // *Томашівський С.* Матеріали до історії Галичини. – Львів, 1913. – Т. 3 (Літописні пам'ятки з р. 1648-1657). – С. 145 (= Жерела до історії України-Руси. – Т. 6); пор.: *Zubrzycki D.* Kronika miasta Lwowa.

–Lwów, 1855. – S. 371.

⁹ Копія свідчення Даниїла Олівенберга (аббата Даниїла) про зраду Єрон. Радзейовського шведам і про відносини його до Богдана Хмельницького. Марієнбург, 4 березня 1657 р. // Архив Юго-Западной России. – Киев, 1908. – Ч. 3, т. 6 (Акты Шведского государственного архива, относящиеся к истории Малороссии 1649-1660 гг.). – С. 215.

¹⁰ *Elgenstierna G. Svenska adelns ättartavlor.* – Stockholm, 1926. – Vol. 2 (під прізвищем De la Chapelle).

¹¹ Документ у Державному архіві (Riksarkivet) у Стокгольмі.

¹² У датуванні подій XVII ст. можлива плутанина викликана тим, що Швеція (протестантська) та Україна (православна) дотримувалися юліанського календаря, тобто старого стилю (Швеція до 1753 р.), а Польща (римо-католицька) – григоріанського календаря, інакше – нового стилю. У XVII ст. різниця становила 10 днів (наприклад, 30 вересня нового стилю це 20 вересня старого), що треба враховувати для правильного розв'язування дат хронік, листування, також дипломатичного.

¹³ Так уважав М. Грушевський. Див. *його ж*: Історія України-Руси. – Київ, 1931. – Т. 9, 2-а половина (Хмельниччина роки 1654-1657). – С. 1108 (репринт – Київ, 1997).

¹⁴ М. Грушевський сумнівався чи Гамоцький міг так довго везти листа від шведського короля – ці сумніви ледве чи виправдані. Див.: *Грушевський М. Історія...* – С. 1130.

¹⁵ Лист Є. Радзейовського з Варшави 21 жовтня н. ст. до Карла X Густава // Архив Юго-Западной России... – С. 82.

¹⁶ Копія цього листа в Теках Нарушевича під 1655 р. – № 148. – С. 589. Див.: *Грушевський М. Історія...* – С. 1130.

¹⁷ Копія свідчення Даниїла Олівенберга // Архив Юго-Западной России... – С. 215.

¹⁸ Хронологію подій під час облоги Львова викладаю, в основному, за щоденником: [*Kuszewicz S. K.*] *Oblezenia drugiego miasta Lwowa...* – S. 145-151.

¹⁹ Лист до львів'ян про те, що шведський король оволодів Краковом і про союз Запорізького Війська з Росією та Швецією див.: 1655, жовтня (10) 20 // *Крун'якевич І., Бутич І.* Документи Богдана Хмельницького 1648-1657. – Київ, 1961. – С. 456. Датування Крип'якевича неправильне, має бути 19 жовтня (н. ст.).

²⁰ *Józefowicz J. Kronika miasta Lwowa od roku 1634 do 1690 obejmująca w ogólności dzieje dawnej Rusi Czerwonej, a zwłaszcza historię arcybiskupstwa lwowskiego w tej że epoce / Przeł. M. Piwocki.* – Lwów, 1854. – S. 197. Лат. оригінал: *Annotationes in vitas archiepiscoporum Leopoliensium tum et super gesta regiminis et annorum illorum ab anno Domini 1614 ex mandato illustrissimi et reverendissimi Constantini Zelinski Leopoliensis archiepiscopi...* – зберігається в Центральному

державному історичному архіві України у Львові. – Ф. 193. – Оп. 2. – Спр. 1275. В останній час у мене – через непередбачені обставини – не було можливості перевірити латинський текст (переклад М. Півкоцького не є докладний). Йосефович, отже, користувався іншим – не щоденником Кушевича – джерелом або повнішим текстом Кушевича.

²¹ *Józefowicz J.* Kronika... – S. 197.

²² [*Kuszewicz S. K.*] *Oblezenia drugiego miasta Lwowa...* – S. 150.

²³ У мене не було можливості використати згадані вище Теки Нарушевича за 1655 р. М. Грушевський передав загально зміст листа; див. *його ж.*: Історія... – С. 1130.

²⁴ Лист до шведського короля Карла Густава з приводу його перемог у Польщі та з пропозицією продовжувати переговори. 1655 (жовтня 29) листопада 8 // *Крип'якевич І., Бутич І.* Документи... – С. 459-460 (лат. текст і укр. переклад).

²⁵ *Rudawski L. J.* *Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pactem Oliviensem usque libri IX...* *Annales regnante Joanno Casimiro, Poloniarum, Sveciae rege, ab anno 1648 ad annum 1660.* – Varsoviae, 1755. – P. 205 (примірник Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України). Поль. переклад: *Rudawski L.* *Historia polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju olińskiego, czyli dzieje panowania Jana Łazimierza od 1648 do 1660 r.* – Petersburg, Mohilów, 1855. – Т. 2. – С. 39.

²⁶ Лист К. Гродзичського в: Теки Нарушевича. – 1655 р. – № 148. – С. 758 (подаю за: *Грушевський М.* Історія... – С. 1124).

²⁷ *Kubala L.* *Szkice historyczne.* – Warszawa, 1910. – Ser. 3 (Wojna moskiewska). – S. 311.

²⁸ Від упорядників // *Крип'якевич І., Бутич І.* Документи... – С. 19. При цьому Крип'якевич покликається на свою статтю: Підробки документів Богдана Хмельницького // Науково-інформаційний бюллетень Архівного управління УРСР. – Київ, 1960. – № 3 (41). – С. 3-8. У ній, однак, питання автентичності інструкції не розглядається. Ряд істориків (у т. ч. і Грушевський) вважає інструкцію справжньою і використовує її як повноцінне джерело.

²⁹ Інструкція від імені Богдана Хмельницького грецькому аббатові Даниїлові, посланому для дипломатичних переговорів з королем Карлом X Густавом, викладена і підписана самим послом. Львів, у жовтні 1655 р. // Архів Юго-Западной России... – С. 86-92 (італ. мовою з перекладом рос.). Кубаля користувався також іншим текстом інструкції невідомо якою мовою: *Instructio ad puncta proponenda a Kozacis Zap. Per Daniellem Graecas abbatem ad regem Sueciae*, що зберігається в Головному архіві (Archiwum giywne) у Варшаві. – Ф. Essentiale. Suecica. – Фасц. 2. – № 105 (див.: *Kubala L.* *Szkice...* – Ser. 3. – S. 311). Про цей текст Крип'якевич не знав. Документ, опублікований в Архиве ЮЗР, зберігається далі в Державному архіві в Стокгольмі. – Ф. “Справи

українські”. Див.: *Вайнштейн О. Л.* Ценные документы по истории СССР в архивах Швеции // Вестник Академии наук СССР. – Москва, 1957. – № 1. – С. 87 (так само, як і лист Хмельницького, переданий Гамоцьким).

³⁰ Архив Юго-Западной России... – С. 88.

³¹ *de Pufendorf S.* De rebus a Carolo Gustavo Sveciae rege gestis commentariorum libri septem... – Norinbergae, 1696. – P. 207-208 (примірник Російської державної бібліотеки в Москві); нім. переклад: *von Pufendorf S.* Sieben Bücher von denen Thaten Carl Gustavs Königs in Schweden... ins Hoch-deutsche übersetzt von S. K. – Nürnberg, 1697. – S. 232 (примірник Королівської бібліотеки в Стокгольмі); фр. переклад: *de Pufendorf S.* Histoire de regne de Charles Gustave roy de Suede... – Nuremberg, 1697. – S. 244-245 (примірник Російської державної бібліотеки в Москві). Пор. також: *Callmer Ch.* Claes Rålbamb Diarium under Resa till Konstantinopel 1657-1658. – Stockholm, 1963. – S. 54 (Historiska Handlingar del 37:3).

³² Листи з (24 вересня) 4 жовтня й (3) 13 жовтня 1656 р. були опубліковані в: *Szilágyi A.* Erdély és az északkeleti háború levelek és okiratok / Transylvania et bellum Boreo-Orientale. – Budapest, 1891. – 2 köt. – P. 169-172, 174.

³³ До речі, Мустафа Ага виконував також дипломатичні доручення кримського хана, неодноразово брав участь у переговорах з козаками. У 1669 р. відбув подорож з Бахчисарая до Копенгагена, де склав опис Кримського ханства. Див.: *Matuz J.* Eine Beschreibung des Khanats der Krim aus dem Jahre 1669 // Acta Orientalia. – Havniae, 1964. – Vol. 28, fasc. 1-2. – P. 129-151.

³⁴ Зокрема у Державному архіві в Стокгольмі: Збірка Biographica. – Літера “G”, а також томи E 8362, M 1050, Tilasska samlingen; в Університетські бібліотеці в Уппсалі: Stiermans samlingen.

³⁵ *Stråle G. H.* Alingsås manufakturverk. – Stockholm, 1884. – S. LVII-LVIII; *Wikström L.* Kungsholmen intil 1700-talets början. Studier i en stadsdels för historia, uppkomst och tidigaste utveckling. – Stockholm, 1975. – S. 89, 265 (Monografier utgivna av Stockholms Kommunalförvaltning. – 36).

³⁶ *Schlegel B., Klingspor C. A.* Svenska adelns ättar-taflor... – S. 82.

³⁷ *Idem.; Klingspor C. A.* Sveriges Ridderskaps och Adels Vapenbok. – Stockholm, 1886-1890 (в обох виданнях під прізвиськом Gamoiski)

³⁸ Регести листів Л. А. Фантоне до В. Орсіні з 3 та 9 червня 1671 р. в: *Elementa ad fontium editiones.* – Romae, 1962. – T. 7. – P. 175.

³⁹ *Klöcker Ehrenstahl D.* Certamen equestre caeteraque solemnia celebrata Holmiae Suecorum anno 1672 mense Decembri cum serenissimus et potentissimus princeps ac dominus Carolus XI aviti regi, regimen omnium cum applausu capesseret. – Holmiae, [1673]. – P. 10, № 39 (примірник Королівської бібліотеки в Стокгольмі. – відділ карт та ілюстрацій. – RAR, 82Aa, 12/1); це ж по-німецьки: Das grosse Carosel und prächtige Ring-Rännen nebst dem was sonst Fürtreffliches zu sehen

war als durchleuchtigste grossmächtigste König und Herr Carl der Eylffte die Regierung seines väterlichen Erb-Königreichs anno 1672 den 18 den Decembris in seiner königlichen Residenz zu Stockholm antratt. – Stockholm, [1673]. – S. 9, № 39 (примірник Університетської бібліотеки в Уппсалі. – Sv. [Rar.]. – Stiemmans samlingen, fol. / 10:11).

⁴⁰ R. Rotmistrz hussarski Kamocki // Kłosy. Czasopismo ilustrowane tygodniowe. – Warszawa, 1873 (3/15 maja). – T. 16, № 411. – S. 311. Там же репродукція картини.

⁴¹ *Herbinus J.* Horae Turcico-catecheticae sive institutio brevis catechitica cujusdam Turcae circumcisi; Stokholmiae vero in Suecia anno salutis reparatae MDCLXXIII die 31 Julii conversi... – Gedanensi, 1675. – P. [3]. Це є додаток до книги: *Herbinus J.* Symbola fidei Christianae catholica: to iest powszechna nauki u wiary chrześcijańskiego wyznania. – Gdańsk, 1675 (примірник Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника Національної академії наук України. – Відділ стародруків).

⁴² Див.: *Zajczkowski A.* Głosy tureckie w zabytkach staropolskich. I. Katechizacja turecka Jana Herbiniusa // Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. – Wrocław, 1948. – Seria A, nr. 17. – S. 21-92 (з репродукцією шведської гравюри 1673 р. з Гамойським).

⁴³ *Wikström L.* Kungsholmen... – S. 89-90; *Schlegel B., Klingspor C. A.* Svenska adelns ättar-taflor... – S. 82.

⁴⁴ *Schlegel B., Klingspor C. A.* Svenska adelns ättar-taflor... – S. 82.

⁴⁵ За допомогу в розшуках матеріалів про З. Гамойського складаю велику подяку Kungliga Biblioteket, Kart- & Planschavdelningen (керівник відділу Ола Еренсвård), Armémuseum, Staten Profésamling (керівник д-р Арне Даниельсон); Riksarkivet, Byrå I, Sektion 2 – всі установи у Стокгольмі.

* * *

Jaroslav Dasjkevtyj (Lviv)

Zakharij Gamotskyj – armenier från Ukraina, hovman i Sverige, och hans möten med Bohdan Khmelnytskyj 1655

Den svenska kungens Karl X Gustavs diplomatiska utsände Z. Gamotskyj (1620-1679), som härstammade från Lviv eller från Podolien, kom att spela en viktig roll i uppbyggandet av relationer mellan kungen och hetmanen (överbefälhavaren) B. Khmelnytskyj. 1655 försåg han Khmelnytskyj Sveriges villkor för att alliera sig med Ukraina i kampen mot Polen, och informerade kungen om Khmelnytskyjs förslag. I Sverige kom Gamotskyj att göra en diplomatisk och militär karriär (han uppnådde graden av kavalleriunderöverste). Gamotskyj ägnade sig även åt affärsverksamhet och översättningar (han behärskade flera turkiska språk).